

Q. K. 238, 25.

LAVDATIO FVNEBRIS

VIRI
QVONDAM SVMME REVERENDI
ATQVE EXCELLENTISSIMI
IOHANNIS GOTTLOB
CARPZOVII

S. S. THEOLOGIAE DOCTORIS
SACRORVM PRAESVLIS APVD LVBECENSES
IMMORTALITER MERITI
RELIQVA

IN
AVDITORIO CATHARINIANO MAIORI

A. D. VI. KAL. AVG. A. MDCCLXVII

DICTA

A

IOHANNE DANIELE OVERBECK

GYMNASII LVBEC. RECTORE
SOCIETATVM TEVTONIC. GÖTTINGENS. ATQVE IENENS.
COLLEGA HONORARIO.

LVBECAE

EXCVDEBAT GEORGIVS CHRISTIANVS GREENIVS
MAGNIF. SENAT. TYPOGRAPHVS.

AMMA

LAUDATISSIMAE APVD NOS
STIRPI CARPZOVIANAЕ

MATRONAE NOBILISSIMAE ET OMNI GENERE
VIRTVTVM DECORATAE

SOPHIAE BENEDICTAE
CARPZOVIAE

VIRI QVONDAM
NOBILISSIMI ET AMPLISSIMI
HERMANNI ADOLPHI LE FEVRE

I. V. L.

REIPVBL. LVBECC. SECRETARII MERITISSIMI

RELICTAE VIDVAE

ET

MATRONAE NOBILISSIMAE AC QVALIBET VIRTVTE
PRAESTANTI

IOHANNAE FRIDERICAE
CARPZOVIAE

VIRI QVONDAM

NOBILISSIMI ET FLORENTISSIMI MERCATORIS

BERNHARDI CAROLI FÜRSTENAV

RELICTAE VIDVAE.

DEINDE
VIRO NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
IOHANNI GOTTLOB
FÜRSTENAV

I. V. CANDIDATO DIGNISSIMO
ITEMQVE
MATRONAE NOBILISSIMAE SVIQVE SEXVS VIRTUTE
QUALIBET ORNATAE

DOROTHEAE BEATAE
FÜRSTENAV

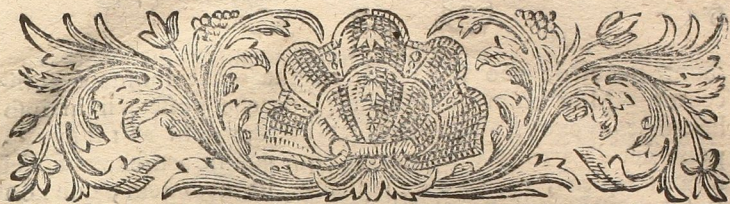
VIRI QVONDAM
NOBILISSIMI ATQVE EXPERIENTISSIMI
HENRICI BALEMANNI
MEDICAE ARTIS VTI DOCTORIS ITA EFFECTORIS
CELEBERRIMI
RELICTAE VIDVAE

DENIQVE
VIRO IVVENI PERQVAM LAVDABILI BONAEQVE SPEI
GERHARDO HENRICO
FÜRSTENAV

REI MERCATORIAE STUDIO SO
LAVDATIONEM HANC FVNEBREM
HINC PATRIS HINC AVI SVI
DESIDERATISSIMI

D. D.

AVCTOR.

Quod DEVS immortalis, Theologorum exemplar summum
piorumque hominum omnium, bene ac feliciter
euenire iubeat!

MAGNIFICI
ET
ILLVSTRES REIPVBLICAE CONSVLES
&c. &c.

AVDITORES OMNIVM ORDINVM
STVDIOSE COLENDI.

Magna Vos esse credo in expectatione, Auditores,
quum de Theologo magno me hodie dicturum
esse receperim, quid de hac re tali atque tanta,
aut accommodatum huic argumento, aut dignum
Vestris auribus, ego tandem in medium afferre queam, qui
fortasse non magis inter Theologos referendus esse videar
nonnullis, quam accensendus oratoribus. Quam ego Vestram
expectationem, Auditores, si quid mihi a Vobis iniqui
pertimescendum arbitrarer, quod abest longissime, aduersa-
riam mihi constitutam esse grauissimam existimarem, propter
ea quod non minori cum anxietate dicere consuevit fere
quisque, de quo nimis exigua sibi promittunt ii, qui au-
diunt,

A 3

diunt, quam de quo sibi nimis magna atque inusitata pollicentur. Mihi enim quid animi superesse posset, si in ipso hoc dicendi exordio instaretis, ut negavit olim PLINIUS⁽¹⁾, posse aut de artifice quemquam, qui non sit artifex, aut, qui non sit sapiens, iudicare de sapiente, ita neminem, qui non sit Theologus, apte posse dicere de Theologo?

Atqui orator si essem, fortasse vix obesset illud carere nomine et existimatione Theologi, modo vera essent, sicuti videntur esse, quae dixit apud TVLLIUM⁽²⁾ Crassus, oratorem, qui cognouerit ab iis, qui tenent, quae sint in quaque re, multo melius, quam ipsos illos, quorum eae sunt artes, esse dicturum. Aut si possem meo iure Theologos inter, qui habentur aliquo numero, nomen meum profiteri, certe me adiuuaret illud, quod SOCRATES⁽³⁾ dicere solebat, omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes. Nunc quum et magni Theologi laudem et magni dignitatem oratoris aequali spatio a me distare non negem, quam alia me fiducia niti creditis, Auditores, quam illa, quidquid tandem a me dici queat, id ipsum fore, ut aequi a Vobis bonique consulatur? Est enim huius negotii, quod a me hodie suscipitur, ea pietas, rei, de qua dicendum est, ea dignitas, VIRI denique, cuius magnitudo inter dicendum ante oculos versabitur Vestros, ea auctoritas, ut non modo mediocritas mea, sed paene dixerim cuiuslibet oratoris exilitas, in hac re tam digna fauore Vestro, non posse videatur admodum Vobis displicere.

Nam

(¹) Lib. I. Ep. 10. *Ut enim de pictore, sculprore, fctore, nisi artifex, iudicare; ita nisi sapiens, non potest perspicere sapientem.*

(²) de Orat. Lib. I. c. 15. f. 65.

(³) Apud eundem CICERONEM Ibid. c. 14. f. 63.

Nam qui ciuitatis huius a septimo inde et trigesimo anno tantum lumen fuit et tantum ornamentum,

IOHANNES GOTTLOB CARPZOVIVS,

S.S. Theologiae Doctor, et re et nomine celeberrimus, Sacrorum apud nos Praeful exoptatissimus, Vir quondam summe reuerendus atque excellentissimus, quum aeternam sibi memoriam apud omnes dudum meritis pepererit immortalibus, a Vobis profecto tanta laude celebratur, Auditores, tam grato colitur animo, tanta et admiratione afficitur et veneratione, vt et laus Ipsius, vel ab indiferto quolibet afferta, iucunda Vobis certissime et accepta futura sit, et homo, minime licet omnium rerum peritus, Illius si laudes celebret, aliqua et ipse laude afficiendus esse videatur.

An igitur necessarium est, vt mihi vindicem quidquam earum rerum, quibus censentur Theologi? An indicabo, sex septem me quondam annis, quum in celebritate versarer academica, sanctiori disciplinae potissimum incubuisse? Magno iunctum fuisse Theologo (*) et discipuli nomine, et inquilini, et

(*) IOHANNI LAURENTIO A MOSHEIM, cuius Helmstadii auditor fui ab Anno inde Saeculi xxxv. vsque ad xxxviii. inquilinus ab A. xxxv vsque ad xxxvii. conuictor ab A. xxxvi vsque ad xxxvii. liberorum magister ab A. xxxvi vsque ad xxxviii. quo anno Quedlinburgum abii. Recordabor autem, quoad viam, non modo beneficia, quae sunt a Virorum Optimo profecta in me, innumera, sed in primis quoque, quae ego, quum alias, tum praesertim longo tempore Viri summi praeter Vxorem Liberosque conuictor vnicus et prandentis lateri iunctus, ex Illius ore percepi.

O quoties et quae nobis est ille locus!

Vt mea faciam verba paululum mutata VIRGILII, Ecl. III. 72. Quam saepe, vt vnicum illud attingam hoc loco, mihi commendauit immo prope inculcauit illud, humaniores, quas dicunt, literas, quas egregie nimirum callebat ipse, Theologo futuro magis esse necessarias non philosophia modo, in qua ipse me voluit diu multumque FROBESIO duce versari, sed saepe propemodum ipso et sanitate firmaeque valetudine! Conf. b. VIRI *Kurze Anweisung die Gottesgelahrtheit zu erlernen.* p. 62 sq. & p. 96. item p. 175 sqq.

Ante

et conuictoris, et liberorum magistri? Multa hausisse ab eodem, non vbiuis vnicuique obuia? Theologiae me etiam ab eodem, inde tempore non vulgarem operam dedisse? Denique rerum, quas in hoc Gymnasio doceri a me voluit **AMPLISSIMVS SENATVS**, ex quo me muneri huic, quod nunc administro, praefecit, omnium praestantissimam et esse et a me haberi, antiquissimamque Theologiam? Haecce, inquam, et alia vtragebo? Non faciam, Auditores, ne aut aequitati Vestrae videar diffidere, aut de me nimis multa dicendo **VIRI MAGNI**, de quo dicturus sum, detrahare dignitati. Ostendendum est enim, non, in me quid situm sit, aut de me quid iudicari oporteat, sed

quantum in **CARPZOVIO** instar fuerit
Theologi.

Quod orationis argumentum, Auditores, ita iamiam Vobis video placere, vt propere ad illud accedendum sit, ita magnum et illustre videri, vt in illo verba deesse nemini facile possint.

Ac sane huius eiusdem orationis difficilius est exitum, quam principium, inuenire, quocirca non mihi tam copia, quam modus, in dicendo quaerendus est. Ergo quae tria ad eruditionem esse necessaria dixit **ARISTOTELES**, (5) ad iustitiam

*Aure leues ergo pascentur in aethere cerui
Et freta destituent nudos in litore pisces,*

Quam nostro illius labatur pectore vultus.

Nam et haec verba eiusdem **VIRGILII**, Ecl. I. 60 sqq. quadrabunt in me semper, ad **MOSHEMIVM** applicata.

(5) Τριῶν ἔφη δὲν (ὁ Ἀριστοτέλης) παιδείας φύσεως, μαθήσεως, ἀσκήσεως. **DIOGENES LAËRT.** Lib. V. c. I. §. II. p. 468. ed. LONGOL.
Tria dixit requiri (**ARISTOTELES**) ad eruditionem: Naturam, Doctrinam, Exercitationem.

stittiam seruandam PLVTARCHVS (6), eadem ego arbitror oportere concurrere, vt magnus aliquis existat Theologus, eximiam scilicet *primum* illustremque naturam, *deinde* rationem quandam conformationemque doctrinae, *denique* laboriosam et accuratam exercitationem. Quocirca in tribus his rebus, Auditores, omnis mea versabitur oratio, vt

et, quantus ingenio fuerit CARPZOVIVS, recordemini,

et, quantopere arte qualibet decenti & scientia eruditus, et, quam spectabilis industria sua varioque rerum vsu et multiplici exstiterit.

Principio ingenium spectate VIRI, qui tot a natura tantisque dotibus ornatus erat vnus, vt difficile esset, totidem atque tantas deprehendere in multis. Nam quum alii nascantur dociles, alii veloces, alii acuti, alii memores, alii sagaces, alii vberes, alii subtiles ad limandas res singulas, alii multarum capaces, alii impigri ad scrutandum abstrusas, alii faceri, affabiles, iocosi, prouidi, laboriosi, patientes, Ille omnibus his rebus vnus excelluit.

Qua de re vt pauca dicam, Auditores, quae fuit illa et quanta docilitas, quod artes, quibus aetas iuuenilis ad humanitatem informari solet, tam cito arripuit, vt, quum vix ex pueris excessisset, ciuitatem ingrederetur academicam? Quod deinde, quum doctrinas accumularet doctrinis et aliquoties libros, magistros, denique locum mutaret, omnia tamen et addisceret breui et distincte ordinateque disponderet? Quod

B

tandem,

(6) Εἰς τὴν παντελῆ δικαιοπραγίαν τρία δεῖ συνδραμεῖν· φύσιν καὶ λόγον, καὶ ἔθος. Καλῶ δὲ λόγον μὲν τὴν μάθησιν, ἔθος δὲ τὴν ἀσκησιν. *Vi quisquam omnibus iustitiae fungatur officiis, tria debent concurrere: Natura et ratio et assuetudo. Dico autem rationem nunc eandem, quam doctrinam, assuetudinem vero exercitationem.* PLVTARCH. *περὶ παιδῶν αγωγῆς* cap. 3. Tom. II. Opp. Francof. 1629. fol. p. 2.

randem, fere vt PAVLVS Apostolus, quibusuis quiduis fuit (7), aulicis hominibus, vt aulicus, peregrinis, vt aliquis peregrinus, alicui patrifamilias, vt vnus de multis, quibuslibet viris summis, quasi horum consortio assuetus, alio tempore par infimis? Quod idem cum principe, cum ciue, cum magno viro, cum humili, cum mercatore, cum artifice, cum milite, cum sellulario opifice, cuiusque conditioni potuit conuenienter agere?

Iam vero incredibiles animi motus et ingenii celeritatem saepe viderunt ii, quibus contigit olim crebra Illius consuetudine frui. Quibus certe non difficile foret, vt CAESAR CICERONIS (8), aliorum alii, collegerunt apophthegmata, sic eius acute celeriterque dictorum atque responforum aliquam cogere multitudinem. Sed apparuit idem interdum quoque publice, vt Lipsiensibus quondam, non modo tum, quum seditionem aliquando studiosae plebeculae celeri consilio, nec opinato, sedauit (9), sed etiam in re maiori, quum die quodam supplicationum publicarum eandem in concionem sacram, ex qua semel domum redierat, iterum opinione citius obstupefactis auditoribus ascendit, quia, qui sponderat operam vicariam, emanferat, et ita dixit ex tempore praeter illum morem, quem alias tenebat, accurate semper meditareque dicendi, vt orationem eius qui paullo ante perceperant priorem, non minus copiosam bonaeque frugis plenam exaudirent alteram. Nec enim aliud animaduenterunt omnes, nisi solius argumen-

ti,

(7) Τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα 1 Cor. IX, 22.

(8) Audi Caesarem, quum volumina iam confecerit ἀποφθεγμάτων (eadem, vt volunt, quae apud SVETONIVM in Caesare c. 50. Dicta collectanea dicuntur), si quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reiicere solere. Quod eo nunc magis facit, quia viuunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis, quum dixi, nec illiterata nec infulsae esse videantur. Haec ad illum cum reliquis actis perferuntur. Ita enim ipse mandauit.

(9) Vid. Critische Betrachtungen vnd Freye Vmersuchungen &c. Bernae 1743. 8. p. 61. sq.

ti, inter vtramque, temporisque discrimen. Vt taceam, in ipsa illa, qua mirifice valebat, linguae volubilitate promptoque sermone, quidquid tandem ageret, insignem hanc, de qua dico, ingenii velocitatem cerni potuisse.

Acumen autem Eius ecquis est, qui non ex his, quae scripta reliquit, abunde perspexerit? In quibus innumeras excussit tanta facilitate controuersias, tanta dexteritate, iusto semper obseruato discrimine, obscuris clara, iniquis recta, vera falsis opposuit, vt in summa quauis rerum coluuiione prope nullus error superesset. Et adsunt hic, Auditores, certo scio, qui recordentur, in ipso disputationum conflictu colloquiisque variis de re sacra bonarumque artium disciplina varie institutis, quam acute necessaria quaelibet enuclearet, quae obicerentur, solueret, quae inuoluerentur, explicaret. Quid, quod in ipsa Theologiae penetralia per eam erat philosophiam ingressus, quam qui non perspicaci sit admodum et acuto ingenio praeditus, ad nullam rem aliam vtiliter adhibere possit?

Age memoria, decernite, Auditores, quantum valuisse putetis eum Virum, qui linguas intellexit, vri latinam atque graecam, sic Ebraeam, Chaldaicam, Rabbinicam, Syriacam, Gallicam, Belgicam, Anglicanam, alias, harumque nonnullas ita sciuit penitus et recte, latinam in primis, et Graecam, et Ebraeam, quasi vnamquamque solam didicisset? Qui in omni temporum erat memoria a teneris inde versatus? Qui nomina virorum, vrbium, locorum habebat in promptu? Qui, quae pueris dictantur, ea ipsa recordabatur omni aetate, quotiescunque erat libitum? Qui diuina oracula quauis occasione, sed nunquam fere citabat non indicato libro & capite et parte saepissime capitis, vnde deprompta essent? Qui memoriter omnia, quae publice dicebat, et ita, vt literis ante consignauerat, proferebat in publicum, nec ab illo more, ne in extrema quidem senectute, desciscebat? Qui senex denique, quoties imbecillitatem accusabat memoriae, fere nihil culpae poterat, quod non et vsu venire saepe soleat vnicuique perquam iuueni.

Sed memoria tam bona qui fuit, an idcirco minus ingenii viribus aliis valuit? Auditores! Annon exemplo suo redarguit illorum vanitatem, qui, quo meliore quis memoria sit, eo minus eundem esse sagacem perhibent? Annon egregie, quo pertinerent omnia, quae perciperet, quid de re quaque iudicandum esset, quid nunc agendum, quid alio tempore, agnovit? Annon prope diuinare, quid euenturum esset, saepissime est visus? An etiam, sagacitate hac si caruisset, tam multis artibus, in primis illa Critica, qua pollebat omnium testimonio maxime, tantopere excelluisset?

Vbertate vero tanta fuit, quantam tribuere illi Viro conuenit, qui tam multos exclusit ingenii fetus, et in tanta rerum varietate habuit semper, quod diceret atque scriberet, omnique tempore tam copiose potuit, tam apte, tam ornate dicere, tam eleganter enucleateque scribere. Quam subtilis idem fuerit ad exigenda singula, non solum eo, quod errores caueret scribendi et loquendi in rebus etiam minutis, item elegantia qualibet ostendit orationis atque stili, ipsiusque cultus atque vestitus, sed etiam industria singulari, qua digniores res plurimas, exempli gratia Iudaeorum antiquitates, saepe minutatim, quemadmodum in GOODWINI notissimo libro explicando, examinavit. Quibus quidem aliisque speciminibus multis impigram simul alacritatem ad patefaciendas res penitus abstrusas atque abditas probavit.

Quam vasto iam ingenio praeditus ille quaeso fuit, qui res, qui linguas, qui literas, sacras, profanas, verustiores, recentiores, difficillimas, dissimillimas, vnus ita fuerat animo complexus, vt, quotiescunque posceretur, apposire posset et ad rem accommodate de singulis verba facere! Qui nec intacta reliquerat Archimedeae problemata, neque Physicorum experimenta, neque arcana Politicorum, neque Chronographorum certamina, neque inuenta Geographorum, nec denique oblectamenta Poëtarum. Solertissimum dixisses, qui
totus

totus quantus artibus emollitus erat et ingenuis disciplinis exercitatus. Idem in omni sermone omnibus affabilis et iucundus, idem, ubicunque res tempusque pateretur, facetiarum plenus et vrbanitatis, idem multi ioci, senex quoque, quoties aut hilaritas sermonis, aut aliquarum rerum feueritas erat sale dulciori condienda. Sed idem in tanta ingenii felicitate atque vberitate summe prouidus, in ingenti dicendi agendique facilitate laboriosissimus, in insolita mentis acrimonia vique incredibili patientissimus. Id quod rerum ab ipso gestarum, librorum item eius, dictorum denique factorumque documenta innumera probauerunt.

Sed ad eximiam hanc illustremque naturam, Auditores, equam accessisse putatis rationem conformationemque doctrinae? Scilicet accuratissimam omnium et longe solidissimam. Vt enim haecenus, Auditores, iudicauistis, nisi fallor, *CARPZOVIVM* his praeditum ingenii dotibus ad eruditionem peruenire potuisse, nullorum etsi magistrorum ope, vel admodum paucorum, fuisset adiutus, ita nunc certe iudicabitis, etiam tardio rem quemque hominem debuisse exuere inertiam, ita qui fuisset institutus et subactus, ita quendam in gyrum ductus rationis atque disciplinae, quemadmodum *CARPZOVIVS*.

In quo se diuina consilia iunxisse videbantur humanis. Est enim magnum et in primis salutare Theologo futuro, ita genitum esse diuina quadam sorte nascendi, vt plurima statim, quae ad feliciter educandum hominem pertinent, reperiantur in ipso genitore, ita gubernari a parentibus, ita duci atque formari, vt ne quid ab hominibus in eo genere peccetur. Qua in re quot quaeso et quanta dicemus inesse quasi compendia felicitatis? Quod idem quoque cognitum fuit atque perspectum in *CARPZOVIO*.

Parens enim, ipse Theologus magnus tantaque doctrina Vir atque prudentia, quanta pietate conspicuus, dignus deni-

que fastigio illo, quod Theologos inter occupauerat⁽¹⁰⁾, simul-
atque vidisset in Filio inesse cuncta, quae, si vita suppeteret,
et virum minarentur haud vulgarem et literis sanctioribus
aptissimum, ita res eius disposuit omnes et ordinauit, vt ne
quid incidere posset, quo spes falleretur de illo concepta, sed
vt omnia dirigerentur eo, quo dictum est. Itaque in aula
quum viueret illustri atque splendidissima, vbi alius quisque
putauisset haud dubie, nec omnino sine causa, scholam aperiri
quotidie, discendi multa, quibus egregia pueri nutriretur in-
doles, idemque ad noscendos hominum mores, ad vitae cul-
tum et elegantiam, ad acuendum exercendumque ingenium,
ad caute, ad prudenter agendum mature feliciterque institue-
retur, ille circumspicte faciendum esse iudicauit. Malorum
enim vidit illecebras his esse tot opportunitatibus adiunctas:
Se vero muneris grauitate, negotiorum multitudine viraque
occupatissima impediri, quo minus, quae nocere possent,
omnia praecaueret. Ac praeterea quum sit multum, vt ait
Poëta⁽¹¹⁾, consuescere in teneris, in aulae strepitu cur versa-
retur ille puer, qui sacro DEI seruitio dicatus erat? Inter aber-
rantes multos, innocens? Vario in discrimine tutandus? His
causis, vt apparet, adductus, ex ista hominum celebritate Fi-
lium in quandam solitudinem, ex vrbe ampla et copiosa in op-
pidum, turbulentis ex rebus et inquietis deduxit in otium.

Viuebat in episcopi, quae dicitur, insula, quod oppidu-
lum est Misniae trium lapidum interuallis cum dimidio Dresda
distans, integerrimus vir et eximia pietate sanctissimaque disci-
plina tinctus et interioribus literis, quum humanioribus tum
diuiniorebus egregie doctus, qui sacri illic diaconi munere
funge-

(¹⁰) SAMVEL BENEDICTVS CARPZOVIVS, S. S. Theologiae Doctor,
in aula potentiss. Poloniae Regis, Electoris Saxoniae, primarius conciona-
tor, et rerum sacrarum supremique Confessorii Consiliarius, quem aliquan-
do, sed frustra, Lubecenses ad accipiendam apud se prouinciam eandem,
quam Filius ad finem vsque vitae ornauit, euocauerant. Mortuus est
Dresdae Anno Saeculi huius VII. a. d. xxxi. Aug.

(¹¹) VIRGIL. Georgic. II. 272.

fungebatur ⁽¹²⁾. Apud hunc tener annis viuere iussus a Patre CARPZOVIVS ab omni tutus animi morumque corruptione degit a sexto inde anno aetatis ad septimum decimum, et ita degit, vt acciperet a virorum optimo permulta, quae quum pietatem ingenerare possent in animo vere Christianam, tum fundamenta ponere solidissima, quibus esset eruditionis aedificium firmissimum aliquando superstruendum.

Nec vero deseruit eum post atque dimisit eadem prouida solersque cura venerandi Parentis, sed omni tempore, quod ille ipse vixit, amplexata est atque moderata. Maxime tum, quum tirociniis quibusdam puerilis disciplinae positus ingrediendum esset iter academicum. Ea enim in parte vitae discendum quisque, tanquam Hercules in biuio, quum grauiissima fere solet subire pericula, tum & indolis suae specimina et mentis edere et voluntatis. Itaque tum maxime id egit Pater optimus, vt et liberius viuendi potestas Filio ne deesset et esset tutius faciliusque pietatem et industriam & omnes animi virtutes exserere, expeditius denique, eam Theologi mensuram, quam ipse animo conceperat, implere.

Qua in re sicut in pluribus, humanam sapientiam est antegressa diuina. Quid enim minus hominum arte potuerat et industria effici, quum vt illa tempora doctissimorum et virorum et Theologorum copiam tantam haberent, quantam alia posthac inopiam, et vt CARPZOVIO Patri cum plerisque hominibus illa aetate magnis et eruditione claris aliqua necessitudo intercederet? In omni Filius Germania, si voluisset, immo extra Germaniam, habuisset, a quibus non modo disceret, sed et ipsius causa Parentis amaretur. In primis academiae duae proximae, Lipsiensis atque Wittebergensis, et tertia Altorfina, his omnibus sese rationibus tantopere commendare videbantur, vt omnes visendas esse, decreto facile, illa vero deliberatio difficilis esset, quamnam primum visitandam arbitrarentur.

Electa

⁽¹²⁾ VALENTINVS SCHVLTZE, postea Schandauiae propter Albim in finibus Bohemiae Christiani gregis pastor.

Electa tandem est Witteberga. Non tamen, ut ipsi statim Theologiae daretur opera. Non sedebat is animus CARPZOVIO, non sic erat a patre institutus, ut tantopere putaret sibi festinandum esse. Illi enim horum studiorum quanam erat quaesita ratio ingredienda? An ut rudimenta rerum Theologicarum aut sola sufficerent, aut neglecta transsilirentur? An ut diurna literaria posse recensere, legere, nonnunquam intelligere, item expilare, interdum vero dicis causa vituperare, specimen esset vnicum atque documentum viri sapientis atque docti? An ut philosophiae nescio cui, Theologiae nescio quid cito iunctum & temere admixtum, esset ipse pastus eruditi hominis, integra ratio, vis omnis, magni Theologi? An ut in concionibus esset assiduus, qui vix apparuisset aliquoties in subsellis discipulorum? An ut tiro societatem aliquam ingressus aut Germanicam aut Latinam sibi videretur omne fastidium ascendisse doctrinae? Ut loquentiae magna eloquentiae exigua ratio haberetur? Ut sapientiae consultus insanientis astra feriret sublimi vertice, si cum ratione despere seque in errorem & alios detrudere didicisset? O quam longe ab his deliramentis aberat CARPZOVIVS!

Integro ille biennio, quod exegit Wittebergae, custodiae traditus atque tutelae duumvirorum longe doctissimorum⁽¹³⁾, a Theologia se temperavit, nec quidquam aliud, nisi didicit, excoluit, exercuit ea fere in academia, quae a caeteris, plerumque satis oscitanter, in his scholis tractantur inferioribus, quarum ille nullam antea frequentauerat, eoque magis, quae sibi deesse poterant, ea compensare nitebatur. Ille stili elegantias latini humaniorumque literarum omnium, ille historiam, quum sacram, tum literariam, tum ex parte quoque civilem

⁽¹³⁾ CHRISTIANI ROEHRENSE P. P. O. quem eundem in Ethicis atque Politicis praeceptorem habuit, et summi postea Theologi, tum A. M. et philosophorum ordini Adiuncti, GOTTLIEB WERNSDORFFII, qui stata quadam diei hora solum solus in omni disciplina humanitatis instituit stilique latini elegantias docuit, denique scientia auxit Dialectica et Pneumatica.

ciuilem, ille Dialecticam, ille Metaphysicam disciplinam, ille Pneumaticam, Ethicam, Politicam, ille linguas, hebraicam in primis, adhibita studiosa lectione codicis hebraei, atque gallicam, ita coluit diligenter atque vnice, multorum ope summorum virorum atque clarissimorum ⁽¹⁴⁾, quasi nihil amplius sibi discendum superesset. Quamquam supererat illud, quod erat maximum, Theologica scientia, cui soli, vt omnia tandem ipsius, ita haec quoque dicabantur. Ita minoribus ante mysteriis aliquo tempore initiandos olim fuisse accepimus apud Graecos, non sine vario rerum apparatu, nec parum operose, ad maiora si qui admitti animum induxerant; modo fas est, sacra haec cum profanis illis rebus comparare ⁽¹⁵⁾.

Alterum CARPZOVIUS biennium cum dimidio anno consumsit Lipsiae ⁽¹⁶⁾, sed principio ita, quod mireris, vt qui
 C
 nondum

⁽¹⁴⁾ Scilicet praeter hos, quos modo dicebamus, et gallicae linguae magistrum LE ROI, WOLFFII, SCHVRTZFLEISCHII, EDZARDI, NEVMANNI. Qui postremus cum Saturni diebus singulis ea docuit, quae florem merito dicas historiae litterariae, librorum praecipue rationem quocunque in genere praestantissimorum & artem quandam meliora ex iisdem excerpenti, & recondendi ad vsus futuros.

⁽¹⁵⁾ Comparauit tamen sacra haec cum profanis illis rebus etiam more suo CLEMENS Alexandrinus Strom. Lib. V. p. 424. ed. SYLBURG. Lugd. Bat. 1616. fol. & alibi passim. Minora vero mysteria peragebantur Agris, mense Anthesterione, maiora Eleusine, mense Boëdromione. MEVRSIVS de Eleusiniis c. 6. Thef. GRONOV. T. VII. p. 126. Atque in minoribus praeparabantur homines ad maiora variis modis, castitati studendo, lauando, vt mentem manusque puras haberent, coronas necendo, sacrificando, leges ritusque mysteriorum edificando & quae fuerunt similia. MEVRSIVS ib. c. 7. 8. 9. Iisque rebus quinquennium ipsum exigebatur. Quocirca TERTVLLIANVS aduersus Valentinianos in: *Epoptas*, inquit, (futuros intellige Epoptas, h. e. eos homines, qui fieri cupiebant maiorum mysteriorum participes), ante quinquennium institunt. MEVRS. c. 8. extr. Conf. IS. CASAVBONVS Animaduers. ad ATHENAEVUM Lib. VI. c. 15. p. 281. sq.

⁽¹⁶⁾ Vbi domesticam societatem & conuictum habuit cum GEORGIO LEHMANNO S. S. Theol. D. & P. P. O., Sacrorum Praefule, magistros vero in Ethicis auditionibus OTTONEM MENCKE Theol. Licentiatum, in
 Hebraicis

nondum satis ea omnia sibi didicisse videretur, quibus adiutus ad ipsa posset adyta disciplinae sanctioris penetrare. Quocirca et Ethicas iteravit ibi auditiones et Hebraicas, addidit Physicas, Mathematicas, Chaldaicas, Rabbinicas, addidit accuratorem lectionem Graecorum auctorum, in primis poetarum, addidit alia, quae et incitare legendi quandam audiendique aviditatem et satiari poterant. Nec se prius hac ratione praeparare destitit, quam, praemio horum laborum reportato laurea quoque philosophorum accepta, quum alia dedisset specimina magnorum in his rebus profectum publica (17), tum illud, quod alios docere successu inciperet optimo.

O praeclaram sollicitudinem! Auditores. O industriam insignem! O raram hodie nimis, ad venerandam Theologiae scientiam accedendi, tarditatem! Eum demum, qui cum laude traderet aliis caeteras disciplinas, dignum se iudicare, qui disceret sanctiorem! Ita profecto si in huius quasi quodam atrio diutius morandi nunc quoque vulgo mos esset, Auditores, Theologis futuris, cessarent sine mora assidue multorum gravissimaeque querelas. Cessaret ille tot animorum leuium parumque sapientum in ciuitate sacra tentandi, mutandi, nouandi omnia pruritus. Cessaret denique deploranda quaedam iniquitas horum temporum atque infelicitas. Ita enim demum qui institutus est, ita subactus, ita exercitatus, ita cultus, intelligere recte potest, Auditores, qualia sint illa, quam vera, quam diuina, quae in libris, in monumentis, in ore, siue legenda sunt, siue inscripta, siue dicta, summorum praestantissimorumque, qui sunt & fuerunt in sanctiori hac nostra ciuitate,

Hebraicis, Chaldaicis, Rabbinicis STARCKIVM, A. M. in Physicis IOH. GOTTLIEB HARDTIVM, in Mathematicis WERNHERVM, tum A. M. post Imperatoris a consiliis aulicis, in Graecis CARPZOVIORVM illum praepceptorem fere communem, celeberrimum CYRILLVM, hoc est, IOH. GODOFREDVM HERRICHEN, in Theologicis illos, quos mox in oratione laudamus.

(17) Bis enim eo tempore disputauit *de veterum philosophorum circa naturam Dei sententiis*. Lips. 1699. 4.

uitate, Theologorum! Ita homo formatus ipse cernit & diiudicat ea, quae imbibenda ministrantur. Ita praeparatus & effectus, virum emanent omnia, annon, quae docentur, e sacris fontibus vniuersae veritatis, explorare, discernere, iudicare recte potest.

Atque illud efficere, Auditores, hinc tandem, vnde dictum est, incepit CARPZOVIVS, audiuitque Liptiae SELIGMANNOS, SCHMIDIOS, GÜNTHEROS, quanta nomina! quanta veritatis lumina Euangelicae! Audiuit vero? Immo vidit, vt ita loquar, artifices tantos in sua quemlibet arte solenter mirificeque versantes! Vidit vera eruere, docere, stabilire diligenter atque firmiter! Vidit grauiter & acute destruere, disiicere, dissipare falsâ! Vidit fidei nostrae formulam, dogmata nostra, symbola, doctrinas examissim normae quodque suae conuenire. Vidit, eadem legi in codice sacro, quem recte iam tum interpretari inceperat, quae leguntur in libris diui LVTHERTI & sociorum genuinorumque successorum, quae sonant apud nos ⁽¹⁸⁾ per discipulorum scholas & auditoria differentium, quae credenda denique & agenda proponuntur in templis. Vidit, inquam, haec omnia, & eorundem magnorum hominum opera vrendo, eorundemque sub moderamine quandam meditando militiam, feliciter imitari conatus est acumen illorum insigne, praeclaram habilitatem, solertiam denique singularem.

Interim ipsum iam quadriennii spatium cum dimidio anno effluerat, ex quo in forum progressus erat academicum. Quo tempore caeteri transacto, plerique nondum absunto, ab illa solent mercatura bonarum arrium sanctiorumque literarum officina discedere. Sed hi fere sunt illi, qui, aut quod

C 2

rerum

(18) Vbi ergo? Lubecae profecto, quae Numinis est gratia singulariter praedicanda, atque vtiq; etiam alibi. Vtinam nullibi non, vbi instituitur ii, quos Lutheranos nominant! Hoc vero quid est aliud, quam optare, vt ciuitas Christianorum Lutherana vbique sit Lutherana? Quod melius non optaretur, sed oculis cerneretur!

rerum necessariorum premuntur inopia, aut quod arctos nimis limites omnium maximae disciplinae posuerunt, aut quod ingenii hinc magnitudini praefidunt, hinc imbecillitate terrentur, aut quod non toti se Theologiae, sed vel vni tantummodo illius, vel ad summum aliquot partibus, addixerunt, aut aliis de causis auolant prius, quam nauiter omnia potuerunt accurateque scrutari, seque singulis in artibus ita, quemadmodum decebat, exercere. Quò fit, vt iidem plerumque non Theologi euadant, sed paullulum modo Theologia tincti aut concionatores ⁽¹⁹⁾, aut historici, aut philosophi, aut denique ne illud quidem. Haec quia minime CARPZOVIUS ambiebat, sed iustam Theologi magnitudinem studebat assequi, non mirabimini, Auditores, quod tempus haud paullo longius in academia, quam nunc solent plerique, commoratus est. Accedebat illorum temporum ratio, Theologiaeque tum illa aetate studentium prope cunctorum exemplum, qui literis sanctioribus addiscendis minime desultoriam hanc operam, qua nunc plurimi utuntur, impendere solebant, sed serio, industrie, diu, his rebus immorabantur. Illud quoque videbat vterque CARPZOVIUS, pater & filius, vtile futurum esse, si, quae percepta erant dogmata sanctiora a doctoribus academiae vnus, ea tradentibus etiam magistris alterius audirentur, vt, quod in altera felicius, quam in altera, doceretur, illud omne cederet in discantis vtilitatem & simul omnium magis consensus Theologorum animaduerneretur.

Ergo

(¹⁹) Ista dum dixi, absit, vt quemquam contemserim concionatorem sacrum, qui rerum suarum fatagit & fategit. Tantummodo talem virum inter, magno in pretio habendum, atque Theologum, qui proprie diceretur, mihi putavi licitum esse, discrimen aliquod statuere cum MOSHEMIO, qui semper alium dicebat esse Theologum, alium praeconem sacrum verbiq; diuini ministrum. Conferatur B. Viri postumum opus: *Kurze Anweisung die Gottesgelahrtheit zu erlernen* p. 25. sqq. & p. 170. sqq. Sed tamen ab vno viro personam posse vtramque sustineri, quis est qui neget, quum exempla hanc rem plurima, in his maxime Carpzoianum, quin ipsius MOSHEMII, satis edoceant?

Ergo bienniis duobus additum fuit tertium, idemque ab hoc Altorffii transigendum. Vbi quamquam similiter, vt Lipsiae, doctorem potuisset agere, si voluisset, aliorum, tamen non nisi discendo seseque exercendo, quo maiore quondam esset habilitate, tempus omne consumsit. Ac SONNTAGIO maxime, Theologo summo peruagataeque doctrinae, ducendum se iussu Patris gubernandumque commisit & ad quaedam denuo subsellia discantium inferiora descendit, vt opportunitatibus omnibus huius academiae frueretur. Quas quidem recordatur facillime, Auditores, qui modo, praeter SONNTAGIVM ipsum, caeterorum nomina summorum virorum, vt STURMII, WEGLEITERI, WAGENSELII, qui tum erant Altorffii decora, cogitat. Habuitque rationem earum rerum omnium, quibus quum apte praeparantur, tum etiam perficiuntur penitus, Theologi. Quo primum referimus, Auditores, ab ipso tractata Physicorum experimenta, reiteratas literas Hebraicas, Rabbinicas atque Graecas, additas his Thalmudicas & Syriacas, praecepta quoque concionandi percepta, notitiamque haustam rituum sacrorum, inter Romanenses in obeundo cultu diuino vsitatorum: deinde quod studium impendit interpretandis quibusdam libris vtriusque federis in codice sacro praecipuis, & examinandis denuo argumentis omnibus, quibus quum affirmantur huius fidei nostrae dogmata, tum contraria refelluntur. In primis huc referendam esse censeo paternam SONNTAGII industriam, qui priuatos intra parietes duobus filiis tertium adiunxit CARPZOVIUM, vt ipso moderante tres strenui milites arma frequentissime vibrando masculae tueri discerent haec, quae de sacro codice deprompta Lutheranorum libri, qui vocantur, Symbolici continent. Vt taceam, quae his similia iungebantur, exercitia publica ⁽²⁰⁾.

C 3

Quibus

(20) Conscripsit enim Altorffii libellum eruditissimum *de Synagoga cum honore sepulta* Altorff. 1702. 4. eundemque publice SONNTAGIO moderante, sicut alium ab isto ipso emissum *de differentia inter baptismum Christi & nostrum*, ab eruditis aduersariorum obiectionibus vindicauit. Saepe etiam aliis ibidem exercitii causa more academico publice arma intulit.

Quibus rebus omnibus integro biennio, quoad ornauit Noribergenſium Athenas, ſtudioſe religioſeque tractatis, vt coronidem imponeret inſignem dignamque tam multiplici molimine, reuocatus a patre conceſſit iterum Lipſiam, vt, quae perceperat alibi a caeteris doctoribus ſummis, eadem ibi I T T R I G I O tandem duce, Theologorum illo tempore principe, poliret, augetet, denique conſummareret. Adeo magno tempore, magno labore, magna induſtria conſtat illud, quod perficere C A R P Z O V I V S animo deſtinauerat!

At vero noua ſeſe nunc ſubito rerum facies oſtendit, Auditores, iter atque peregrinatio C A R P Z O V I I. Nam quum eſt apud I T T R I G I V M eiusque limam exoptatiſſimam experitur, opinione celerius a primario quodam conſiliorum Regis adminiſtro ⁽²¹⁾, in Belgium Angliamque profecturo, peregrinationum eligitur concionator. Quam ego rem pro inſtituto paucis tantummodo verbis explicaturus, occaſionem ſimul, quae offertur, amplectar, id quod tertium erat propoſitum, exſequendi, ſcilicet, vt initium faciam de exercitatione Viri ſummi varioque rerum vſu experientiaque dicendi. Qua de re dicam ita, vt pateat primum, quibus illa modis parta fuerit, deinde quos fruſtus habuerit. Et elucebit ita denuo maxime, quantus fuerit Theologus C A R P Z O V I V S.

Etenim praeceptis hunc abundantem philoſophiae pariter atque Theologiae, quid magis poterat exemplis augere, hoc eſt, vſu atque experientia, quam illa ipſa peregrinatio, cuius occaſio deſcripta eſt, Auditores, in qua annum ipſum ille conſumſit? Experiendanae erat fidei firmitas, in qua nutritus antea fuerat, quemadmodum arbores dicuntur ventorum iactatione firmari? Abundabat Anglia, ſcatebat Belgium iis hominibus, quorum erat ita conſuetudine vtendum, vt ne quis abuſus

(21) CHRISTOPHORO DITERICO BOSEN, Potentiſſ. Polonorum Regis & Saxonum Electoris a conſiliis, quum ſanctioribus, tum bellicis, qui Legatus extra ordinem grauiffimis de rebus eo anno, Saeculi tertio, ineunte mittebatur ad Annam, Angliae Reginam.

usus locum haberet, neque imbiberetur error ullus, sed ut
omnis opinio falsa & inanis audentiore animo longiusque re-
pelleretur. Proposueratne sibi, ab aliis, qui non addicti erant
huic religioni nostrae, penitus expiscari, de DEO quid senti-
rent rebusque diuinis? Oberrabant in Britannia non caeteri
modo Britanni, sed in primis, praeter Iudaeos admodum ibi
florentes, Quakeri etiam et homines fanatici reliqui, ut phila-
delphica, quae nominari volebat, societas Ianae Leadae, apud
Belgas vero itidem Iudaei, Quakeri, reliquique fanatici, ut
Gichtelius, Poiretus, alii, nec minus Sociniani, in his CREL-
LIVS, item Arminiani, Mennonitae, Beckeriani. Consuetudo-
ne quaedam exercitatioque capienda erat administrandi sacri
muneris et frequentius concionandi? Hoc ut ageret, a BOSE-
NIO, Regis Legato, viro illustri, conductus erat. Stude-
barne se aduacere ad ferendos quorumlibet hominum mores,
omniumque, quoad esset licitum, studiis obsequi? Quis magis id
poterat efficere, quam ille peregrinator, qui non solum Eu-
ropae celeberrimas quasdam peragraret regiones, sed in ipso
comitatu haberet, quibus quum inferiorem se, tum superio-
rem gereret, quibus iisdem se humanitatis elegantiaeque stu-
diosissimum exhiberet? Augendane erat liberalium artium
sanctiorumque doctrina literarum et rerum optimarum scien-
tia? Cui magis id licebat, quam Anglorum erudito hospiti
atque Belgarum, ingenii gloria dudum doctrinaeque laude flo-
rentium? Magisque, quam illi, qui in Anglia nunc ALLIXIOS,
BEVEREGIOS, GRABIOS, BENTLEIOS, HYDSONOS,
viros eruditissimos, inuisebat, nunc inibat Theatrum, quod di-
citur Oxoniae, Sheldonianum, nunc ibidem exposita saepe
lustrabat Arundeliana marmora, nunc Bibliothecam Bodleia-
nam frequentabat? In Hollandia conuictor erat CRENII, viri
litteratissimi, eiusdemque, sicut TRIGLANDII, auditor?
Spectator idem WITSI MARCKIIque arma erudita prope
vibrantium? GRONOVIORVM praeterea, PERIZONIORVM,
SVRENHVSIORVM, prope sodalis, huiusque posterioris in
perlustrando Iudaeorum Thalmude comes? Contemplator
idem diligentissimus et admirator instructissimarum Bibliothe-
carum

carum et eorum apparatus longe copiosissimorum, quae Musae dicuntur, vel Physica, vel Anatomica, vel Nummaria? Idem in ipso itinere prosequendo doctissimorum praestantissimorumque virorum et saluator et auscultator cupidissimus, vt DALENIORVM, ROELLIORVM, VITRINGARVM, RHENFERDIORVM, BRAVNIORVM, GOVSSETIORVM, BERNOVILLIORVM, caeterorum? Qui denique multorum hominum vt vrbes, ita mores vidit, et artes et scholas et templa et disciplinam, et vbique locorum simul rerum copias ad intelligendum vtilissimarum doctissimasque studuit farcinulas colligere?

Ac vidistis haecenus, Auditores, quanta caluerit exercitatione foris. Quid domi? Quid itinere confecto in patria? Primum ipsius paene sub oculis Parentis et intelligentia creuit et maximarum rerum experientia et obeundarum peritia. Vix enim Lipsia, quo se statim ex itinere contulerat, reuocatus a Patre fuerat domum eiusque colloquiis aliquo tempore consiliisque et adminitionibus vsus, quum ipsi aliquot ex ordine sacri praecanis munera ad aedem principio veteris Dresdae, deinde nouae, conferrentur administranda⁽²²⁾. In quibus eum quomodo putatis, Auditores, fuisse versatum, qui et Paris, prudentissimi Theologi et maxime experti, habebat exemplum, praecepta, monita, et ipse per se scientia prope insolita rerum sanctorum et ad sacra facienda pertinentium erat instructus? Quanam auctus fuisse censendus est exercitatione dicendi, tum prospiciendi suis atque consulendi, denique eosdem docendi, iuuandi, firmandi, consolandi, gubernandi? Mox ab obitu parentis optimi, quem acerbissime luxit, anno proximo⁽²³⁾ Lipsiam eandem retrouersus, Amplissimi Senatus illius vrbs accitu, tantum abfuit, vt occasione careret exercitandi ingenii acuendaeque mentis maximis et sanctissimis rebus excultrae, vt ad

(²²) Scilicet anno saeculi quarto ferme expirante Diaconus in aede constituebatur veteris Dresdae, anno sexto ineunte nouae, in qua deinde ad gradus etiam altiores adscendit.

(²³) Saeculi octauo.

ad sacra munia mox alia accederent, primum ipsius arbitrio, deinde potentissimi Regis mandato, in quibus ille tantopere posset, quantum antea nunquam, qui vir esset, ostendere⁽²⁴⁾. Nec enim nunc in sacro tantummodo suggestu, vt antea, CARPZOVIVS alta voce gratique, grauioribus argumentis, rerumque pondere maximo, visus est hominum mentes agitare et incendere. Non modo priuatim quemlibet, qui veller, in sacrario, publice ante aras, denique multos, quoties ferret occasio, domi suae diuino pabulo refecit, saturauit, erexit, alios perterritur auctoritate diuina. Quamquam illud omne serio semper et accurate et meditate &, vt digna res erat, omni religione perfecit adeoque per caeteros gradus ad Archidiaconi dignitatem ob merita adscendit. Sed tamen idem nunc itare in auditoria, scholas eruditas aperire, auditoribus cingi discendi cupidissimis, docere, disputare, libros edere, quin omnia ea efficere non sine plausu magno, quibus ii fere censeris solent, qui caeteris omnibus ingenii gloria & doctrinae laude liberalissimisque studiis antecellunt. Quanta haec quaeso Viri fuit exercitatio, Auditores! Quantus animi calor! Ingenii motuum quanta vehementia! Quantam his rebus ipse praestantiam virtutis atque meritorum est consecutus! Quam dignam illam, quae trium lustrorum spatio tergeminis Theologorum honoribus ornaretur⁽²⁵⁾! Vlliusne rei, quae ad vim hominis eruditi praestantissimique Theologi pertinet, incertiam imperitiamque remansisse in illo Viro, vel suspicari possumus, Auditores, cuius quotidie ingenium fertile tot rebus tamque magnis subigeretur? Qui nunc in suggestum et concionem, nunc in auditorium, nunc ad audiendas poenitentium confessiones, nunc in cathedram, nunc rursus ad

D

aegro.

(24) Statim enim et sponte coepit his, in quibus erat studium, et Theologiae se magistrum exhibere, et philologiae, et artis concionandi. A. XIII. a Rege prouinciam accepit extra ordinem docendi Theologiam, A. XIX. ordinariam Hebraicae reliquarumque linguarum orientalium docendarum.

(25) Baccalaureus enim Theologiae factus est A. IX. Licentiatus A. XIV. Doctor A. XXI V.

aegrotantium cubilia mortique vicinorum aduocaretur? Nunc populariter diuina dogmata, nunc subtilius explicaret? Nunc Criticorum artes tractaret, nunc Antiquariorum? Nunc Philologiam, nunc Theologiam doceret? Nunc codicem sacrum interpretaretur, nunc Theologorum libros exponeret? Nunc oratorias artes doceret sacri pastoris, nunc ostenderet, hunc quae prudentia deceret? Nunc manu duceret amicos veritatis, nunc inimicos retunderet? Nunc ita scriberet eleganter enucleateque, nunc ita explanate meditateque loqueretur, vt si alterutrum horum studiorum Ipsius fuisset vnicum? O diffimillarum rerum atque dissimillarum exercitationem plane singularem!

Quos vero res illa fructus habuit? Nempè primum illos, qui in decus eximium vtilitatemque magnam redundarunt totius sacri coetus Lutheranorum, Auditores: deinde illos, qui certis quibusdam locis et in his maxime Lubecae profuerunt. Quibus de rebus superest, vt dicatur, quam fieri potest, breuissime.

Nec vero commemorabo nunc eruditionem, peritiam, dexteritatem, solertiam ipsam diui Praefulis ex illis, de quibus dictum est, exercitationibus enatam, etiamsi liquet, ex illa re quantum accesserit decus, quanta parta sit vtilitas omni sacrae Lutheranorum ciuitati. Melius ipsi de his rebus, Auditores, et libentius sententiam diceris, quam me dicentem audieris. Aequitas autem eius, et prudentia, et auctoritas, et librorum praestantia ab eodem elegantissime scriptorum, mea quoque oratione praedicari quodammodo debet.

Aequus igitur & benignus erga omnes fuit, etiam illos, qui sunt ab his sacris nostris alieni. Non illud dico, Auditores, molliter illum atque segniter ignaueque tractasse, nedum prodidisse, res diuinas, vt hominibus parceret. In hac animi mollitia ac lenitate si qui sunt, qui religiosam quandam tolerantiam ponant, quam quidem crepare magis hodie multi,
quam

quam intelligere videntur, iis aperte palamque CARPZOVIUM negamus eum aut fuisse, aut esse voluisse, qui calculum sibi ab ipsis addi cuperet. At patienter tamen humaniterque, at sincere, moderate, clementer agere cum quibusuis hominibus, etiam a vero aberrantibus, didicerat, vt neque affingeret iis falsam culpam, neque veram laudem detraheret, neque inuidiam conflaret immerentibus odiumue iniustum importaret, neque tamen plura audentibus, quam ius fasque sinebant, aliquid concederet. Annon ipsi sunt aduersarii, hanc erga se ab illo iustitiam seruata esse, confessi ⁽²⁶⁾?

Prudentiam vero suam, ob quam praedicabatur ab vnoquoque saepius, ore calamoque multis modis & omnibus in rebus ostendit auctorque pacis atque tranquillitatis ira semper fuit, vt defendenda iura, nunquam periclitanda esse censeret & caute agendum putaret ibi quoque, vbi minime omnes, timendum aliquid esse, suspicati fuissent, denique in re quacunque adspicere videretur etiam atque etiam, quae DEO tribuenda essent, quae principi, quae magistratui, ne qua iurium confusio summorum & rerum peruerlitas oriretur. Cuiusmodi consiliis, ecquis est, qui non intelligat, omnino multas fuisse saepe clades a re sacra calamitatesque declinatas?

Auctoritate iam tanta fuit, quantam tribuere illi Viro conuenit, qui oras fere omnes, in quibus pretii aliquid literis conceditur, nominis sui celebritate compleuisset; a quo consilia sibi expeterent vndique & omni tempore complures, qui

D 2

aut

(26) Dudum e. c. Vir summe venerabilis atque celeberrimus GABRIEL WILHELMVS GÖTTEN prouocauit ad iudicium Belgarum, qui scripserunt in *Republik der Gelehrten A. 1723*, mensibus Sept. et Octobr. adeo remotum esse CARPZOVIUM in introductione ad libros Canonicos V. T. ab omni studio partium, *dass man aus seiner Schreibart nicht errathen sollte, zu welcher Religionspartey er gehöre, wenn man es nicht aus andern Umständen abnehmen könnte.* In vita Carpzoviana Gelehr. Europa P. I. Conf. admod. reuer. et praeclariss. M. PETRVS HERMANNVS BECKER, A. M. Pastor Iacobaeus nuper electus, vir meritissimus, cui DEVS faueat! in Biographia Germanica p. B. 2. b.

aut de fidei capitibus quibusdam, aut de expediendis vtiliter rebus, dubitarent; in quo Reges summique Principes ⁽²⁷⁾ magnam posuissent fiduciam; quem denique certatim fere & hi, & academiae, & ciuitates, non vno tempore, suum partim facere, partim vindicare studuissent ⁽²⁸⁾.

Quae quidem omnia nemo mirabitur, Auditores, qui, si vel maxime ignoret ipsum, si modo tantum Virum ignorare quisquam potest, aliquot modo libros ipsius semel perlustrauerit. In quibus admirabili constructione verborum & admodum numerosa compositis, non crepundia vnquam, non leues res tractauit & exiguas, sed ascendit ad rerum summas, vt magnum Viri ingenium, magnum animum agnosceres, & grandia molitus est, & magnas vtilitates creare aggressus ingenti ausu nifuque insolito, magnas denique hostium strages edere conatus. Vel *introductionem eius ad libros sacros foederis antiqui* quis satis praedicet, eamque, quam *Criticam* ille *sacram* vocauit? Quos libros inter prima ingenii doctrinaeque monumenta iuuenis emisit. In quibus quantus labor manifestatur auctoris? Quanta vel ab inuito eruditio ostenditur? Dum enim se modestiae causa

(²⁷) In his in vicinia Princeps quidam Serenissimus, de quo memorabilia sunt, quae narrantur Actorum Rev. Ministerii Lubec. Tomo VII, quem benignissime mihi commodatum ab adm. reuer. & praecleariss. eiusdem Ministerii Seniore, ADDE BERNHARDO BVRGHARDI, viro meritissimo, Fautore meo eximie colendo, gratus praedico, fol. 384. a. b.

(²⁸) Aliquot e. c. principum euocationes vt antea modeste declinavit, sic A. XXX. a Rege Polonorum non nisi admodum inuito nec ante concessus est Lubecensibus illum ambientibus, quam ad horum inuitationem similis argumenti literae Gedanensium accessissent, ab ipso autem primo quoque tempore & iusta quaque conditione reditus promissus esset. Alio tempore, quum eum Hannouerani in seruitium pertrahere cuperent Regis sui regiaeque Georgiae Augustae, tum recens conditae, non modo Magnificus Senatus, sed prope vniuersa Lubecensium multitudo, omnem mouerunt lapidem, vt retinerent. Vid. idem BECKERVS vir praecleariss. in Biogr. p. B. i. b.

sa tironum tantummodo doctorem professus est ⁽²⁹⁾, eruditissimis tamen viris quae grata fuerunt & accepta, vbique depromsit. Hisque, qui diuini codicis adoriri auctoritatem non erubescunt, cuiusmodi homines tum maxime in Anglia, Belgio, Gallia, alibi, virus suum quaquauerfus dispergere inceperant, tot tantaque tamque firma opposuit argumenta, quae sufficere nunc quoque possent ad quorundam hodie refrenandam licentiam, si non magis hominibus arrideret plerumque rerum nouitas, proh dolor! quam veritas. Id enim egisse semper visus est, vt, quum non minorem se nouatoribus quibusque vel ingenio, vel scientia, ostenderet, immo plerisque maiorem, iisdem tamen se ad propugnanda quaelibet antiquissima plerumque, tanquam verissima, opponeret ⁽³⁰⁾. Et vtrumque illud opus tam cupide fuit

D 3

exceptum

⁽²⁹⁾ Modestiam hanc, dum praefatur ad *Introductionem in libros V. T.* p. * * * 1. a. ita manifestat: *Studiosae iuuentuti iisque scripisse me cogitent, qui vel a tanta librorum supellestite instructi non sunt &c.* Ad *Criticam sacram* p. a. 3. a. ita: *Haec causa me mouit, vt modum praeirem iuuentuti, quo & ipsa de inestimabili diuinorum oraculorum thesauro recte sentire & male sentientium loquentiumque strophas elidere ac retundere deberet.*

⁽³⁰⁾ Hoc quoque de se ipse indicat prioris libri loco eodem, his verbis: *Si qui alto conatus nostros supercilio despiciant, ea cum primis de ratione, quod non ad saeculi morem nouis opinionum portentis surgeant, sed vito iam aliis tramite incedant, ii nec lectionem aut approbationem libri iniuris sibi obrudi existiment & id de me sibi persuadeant, non tam noua, quam vera, me sectari & iis saltem precium operae statuere, quae ad sacrarum literarum & statuminandam auctoritatem & iuuandam facilitandamque faciunt lectionem; iis vero Criticorum commentis plane non delectari, quae vel meris nituntur coniecturis & tam facili repudiantur negotio, quam adstruuntur, vel dignitatem sacrarum literarum in discrimen adducunt, aut labis vel corruptelae eis maculam adspargunt.* Ad posteriorem dum praefatur, p. a. 4. a. ita loquitur: *Nec vel auctoritate dicentium, vel nouitatis gratia, vel partium studio, vel animi prae affectu imperu, a veri rectique tramite abripi ac dimoueri me passus, ita indicauit de singulis, vt ipsa rerum fert indoles ac natura.* Non itaque, quam inaudita & noua sit, cui inhaererem, sententia, sed quam vera, solida

exceptum, vt vnum ante annos nondum multos iterum, alterum haud diuturno tempore ter, a typographo recudendum fuerit (31). *Apparatus vero Criticus* o quam copiosus est! quam vere nominandus apparatus! quam idoneis ex locis, quam accurate, quam studiose laborioseque congestus! ad codicem sacrum interpretandum quam industrie accommodatus! Inque illa *inquisitione religionis* (32) eorum hominum, qui se fratres Bohemicos nominari volunt, o quam dilucide manifestatur ille magnus Historicus, magnus Theologus, magnus indagator veri, seuerissimus errorum expulso! Idem in libellis vel disputandi, vel praefandi causa editis non nisi dignissimas res & vtilissimas & maxime salutare solerter exsecutus est. Idem in concionibus, quas numero satis magno quum singulatim edidit, tum quoque con-

solida & sobria, pensi habui, &c. Et p. sq. ita: His vero, quibus quum sordent omnia, quae ante nos alii iam dixerunt & senserunt, tum volupe est, Scripturae auctoritatem, si minus aperto Marte adoriri, per latus tamen confodere, hanc meam probatum iri opellam, neque confido, neque cupio, quum instituti dispares scetemur vterque rationes.

(31) *Critica sacra*, Lips. 1728. 4. primum emissa, iterum ibidem prodiit vna cum indicibus vtilissimis A. 1748. *Introductio* autem, quae primum exierat Lipsiae 1721. 4. emissa est iterum ibid. 1731. ibidem quoque tertium, quod ad Part. I. attinet A. 1741. quod ad reliquas A. 1757. Vid. maxime reuerendus D. IOH. DITERICVS WINCKLERVS, Hamburgensium Theologus eruditissimus & admodum disertus, Vir solide doctus & in primis literatus, Fautor meus insigniter colendus, in vita Viri, quam inter caeterorum Vitas, quas exhibent *Nachrichten von Niedersächsischen berühmten Leuten und Familien*, numero quartam decimam cum eruditis lectoribus communicauit Hamburgi 1767. 8. Quod opusculum caeteris, quae adhuc enarrarunt CARPZOVII vitam, omnibus palmam facile praecipit, p. 142. sq.

(32) *Religions-Untersuchung der Böhmisch-vnd Mährischen Brüder, nebst D. Joh. Hedericci Beweis, daß diese Brüder weder öffentlich, noch ins besondere, mit denen Gemeinen der Augspurgischen Confession einstimmig seyn.* Lipsiae 1742. 8. mai.

coniunctim, ostendit omnibus abunde, quam beati essent illi, qui tantum oratorem, tam caste simpliciterque docentem, tam digne diuinis rebus & conformiter oraculis sanctissimis & apposite ad tempora dicentem, tam callide mouentem animos & homines emendantem frequentissime audirent ⁽³³⁾. Ex quibus rebus omnibus quanta laus, quanta utilitas redundet in omnem ciuitatem sacram Lutheranorum & redundauerit semper & omni tempore redundatura sit, vnicuique tam perspicuum esse potest, vt nulla res oratione indigeat.

Quid illis vrbibus euenit illisque regionibus, quarum alias ille post alias obeundis muneribus illustrauit? Quid Lubecae, vbi aliis inseruiendo consumtus est tandem? Nunquam Dresda, nunquam Lipsia, nunquam Saxonia de laudibus tanti Viri conticescet. Nunquam Lubeca, vbi maxime diutissimeque, quam alibi consecutus erat, eruditionis atque experientiae praestantiam, speciminibus ostendit innumeris, quantum Viro debeat, aut praedicare desinet, aut

⁽³³⁾ Plurimi mecum assentientur Viro summe venerab. D. IOHANNI BENEDICTO CARPZOVIO, Abbati Regio-Lothariensi, Theologo celeberrimo & inter raros nimis hodie referendo, de genuina nempe Lutheranorum formula meritissimos, Fautori meo inter paucos colendo, dum in his, quae praefatur ad opus illud, quod hic Propatruui ipsius filius Lipsiae & Quedlinburgi A. 1761. 4 emiserat: *der Eingang Gläubiger Christen durch den Tod in das Leben in L. Betrachtungen vom Tode vnd XX. Erklärungen von dem ewigen Leben*, de toto genere horum Viri summi laborum ita iudicat: *Diese Abhandlungen alle, sind in der That aus einer wahren Gottes-Fülle gestossen. Hier strömen Worte vnd Weisheit, nebst Erkenntniß der göttlichen Geheimnisse. Hier wird die reine Lehre unsers Glaubens, mit Ehrerbietigkeit vnd Demuth für Gott vorgegetragen. Solche euangelische Predigten sind Geist vnd Leben. Durch solche wird der Verstand der Leser erleuchtet; ihr Wille von der göttlichen Wahrheit bezeuget; Glaube vnd Zuversicht vnd Freudigkeit, nebst der Hoffnung vnd Versicherung der ewigen Seligkeit werden empfunden. Denn alles ist auf IESum vnd sein Wort gegründet, welches einen Sieg nach dem andern erhalten muß.*

aut recordari intermitter. Ille satis concionibus, vt hoc
vitar, die dominica habendis, ita diligentem nauauit ope-
ram, vt sacrum codicem integrum, quem muneris causa
explicabat, integrum, inquam, id quod Praefulum apud
nos ante illum nullus (34), explicando emeriretur. Ille prae-
terea sacris in rebus et ad DEI cultum pertinentibus e-
mendare studuit summa diligentia, quae apud nos vitio la-
borare videbantur, et stabiliuit omni opera, quae digna
erant laude praecleara.

Nam vt plura omittam, pauca modo attingam, quae
nunc a Sacerdotibus admodum reuerendis in concione pu-
blica paruulis instituendis, antehac insolita apud nos indu-
stria,

(34) Neque tamen omnino vera sunt, quae scripta reliquit IOHANNES
BACMEISTERVS Medic. D. et Prof. Publ. Tubingens. apud IOH. IAC.
MOSERVM in *Miscellaneis Iuridico-Historicis*, vbi P. II. occurrunt
primo loco LVCAE BACMEISTERI Theol. D. et P. P. O. Rostoch.
Acta Lubicensia siue Actio Ministerii Lubicensis cum Lamberto Fried-
land &c. in Animaduersionibus ad illa Acta p. 60: *Est et illud quoque*
de Superintendentis Lubicensis officio singulariter obseruandum, quod
primo aduentus sui anno, diebus Dominicis Epistolas Dominicales, in
hebdomade autem die Saturni (his enim diebus sermonem ad populum
semper habere tenetur), quamcunque materiam e sacris eligere ipsi
complacuerit, publice pro concione pertractare & explicare possit;
insequentibus autem annis & quamdiu Lubicae substituerit, non nisi quin-
que saltem Libros Mosis, quos Pentateuchum vno verbo vocant, a capire
ad calcem, vt dicunt, publice pro concione inculcare populumque in illis
informare ipsi incumbat, vnde in prouerbium fere abiit: Dass die Lü-
bickischen Superintendenten selten ins gelobte Land kommen, sondern
fast alle in der Wüsten sterben; paucissimi namque, imo dicam nulli eo-
rum, eam vitae terminum Lubicae attingunt, qui requiritur ad plena-
riam totius Pentateuchi absolutiorem. Nec enim de prouerbio illo, parum
pio, quidquam apud nos hodie constat & vel exemplo B. CARPZOVII
declaratur, haud satis esse fide dignum, quod in his verbis narratur de
Pentateucho. Conf. tamen Aëtor. Minister. T. VII. fol. 366. a. Re-
liqua verane sint, an minus, examinent, quibus est integrum,
in his illud de concionibus profesto Saturni die habendis, quas no-
stra certe memoria Praeful semper die louis apud populum habuit.

fria, summa cum laude impenditur, ea Virum alium maxime reuerendum quondam et celeberrimum, Deique Seruum fidelissimum et meritissimum⁽³⁵⁾, ita MAGNIFICO SENATV annuente auctorem habuit, vt ille, si viueret, confessurus esset, a CARPZOVIO, qui dudum ante aliquoties eandem rem egerat, fuisse sibi negotium, vt ita dicam, facile relictum.

Deinde hymnorum numerum, quorum publice, dum sacra canuntur, vsus est, imparem antea vel desiderijs hominum, vel rerum occasionibus, approbante rem laudabiliter MAGNIFICO SENATV, nouis hymnis et praestantissimis vndique Collegarum ope conquirendis egregie auxit⁽³⁶⁾. Tum caetera quoque, quae per urbem singulis in templis, dum fiunt sacra, rite seruantur, ita libri cuiusdam ope vel statuere conatus est, vel ordinare, consilio illi SENATV eodem annuente, vt ipsi, si quid in illo libro recte constitutum est, gratiae magnae debeantur, si quid desiderari fortasse potest, culpa nulla tribuenda sit⁽³⁷⁾. Eorum

E

rum

(35) b. IOHANNEM HERMANNVM BECKERVM, S.S. Theol. D. Pastorem quondam ad D. Mariae longe meritissimum, BECKERI, quem ante laudabamus, Genitorem. Vid. Actorum Rev. Ministerii Lub. Tomus VII. fol. 450. b. sq. Conf. fol. 363. a. 366. b. 416. a. 432. a. 460. b. 461. a.

(36) Vid. eorundem Actorum Tomus idem fol. 425. a. b. 416. b. sq.

(37) Ibid. fol. 363. a. 366. b. 416. a. 427. b. n. 3) 432. a. 400. b. 461. a. Prodiit vero liber ita inscriptus: *Lübeckisches Kirchen-Handbuch, in sich haltend ein Euangelienbuch, Passionsbuch, Carechifinus-Ordinations- Trau-Tauf-Beicht-Communion- und Aгендбüchlein, auf Verordnung eines Hochedlen Hochweisen Raths, von E. Ebrw. Ministerio ausgegeben.* Lubecae 1754. 8. mai. Conf. Rev. WINCLERI Nachrichten von Niedersächs. ber. Leuten und Familien 19. St. p. 151. Verus auctor est BERNH. HENRICVS STEIN, IOHANNIS PETRI, Pastoris Aegid. filius, Lubecensis, Rev. Minist. Candidatus. Vid. Actor. Minist. Tomus idem fol. 366. b. Reuisum esse A. 1748. quum a. b. BALTH. GERH. HANNEKENIO Minister. eo tempore Seniore, tum a. b. HENRICO SCHARBAV, Pastore Aegidiano, legis ibidem fol. 427. b. n. 3). Quatenus consenserit de opusculo MAGN. SENATVS, indicatur ibid. fol. 429. a.

rum vero, qui vel sacra munera quaecunque, vel scholastica nonnulla ambirent, quam non semper antea satis accurate fuisset explorata industria et dexteritas et religiosa fides, non requieuit ante, quam huic rei medela esset, quae afferri poterat, allata⁽³⁸⁾. Quin his hominibus ipsis, quam aperuit aliquando, proficiendi occasionem, dum satis longo tempore variis disputandi exercitiis statis diebus inseruit, ecquis est nostrum tam ignarus, Auditores, vt nesciat, tam ingratus, vt non in beneficii loco numerandum esse putet⁽³⁹⁾? Vt taceam, quas scholas olim habuerit in hoc Gymnasio, vt a teneris eos educaret, qui grauissimis aliquando et sanctissimis possent muneribus admoueri⁽⁴⁰⁾!

Praecipue castitatem religionis adhuc apud nos inaeffimabili beneficio Numinis illibatam et omnem sacrorum integritatem quam serio sibi commendatam habuerit, quem admodum ex his, quae dicta sunt, egregie elucet, ita inepte ageret, quisquis operose veller verbis multis ostendere. Quin si maxime possent caetera, nunquam tamen illa debebuntur vlla obliuione, quae tum effecta ab illo sunt, quum illi, qui fratres se Morauos nominabant, in sacra haec pomperia irrepsis-

⁽³⁸⁾ Vid. Actor. Minist. Tomus idem fol. 364. a. 382. b. 383. a. b. 398. b. 402. a. b. 432. b. in primis 415. b. Quousque illi rei locus sit, vt videas, praesertim quod ad Gymnasii doctores attinet, conf. fol. 391. a.

⁽³⁹⁾ Huius instituti non modo multi viuunt gratissimique testes, sed illorum vnus quoque monumentum publicum exstat ita proscriptum: *Kurze Erläuterung der Frage: Ob und wie ferne die Wunderwerke ein Mittel der Bekehrung zu nennen seyn? &c. Sr. Hochw. dem Herrn Doctor und Superintendent. CARPZOV beym Beschluß des gehaltenen Collegii Disputatorii, zur Danksagung ehrerbierig gewidmet von HELMUTH IACOB GAEDIKE, Eines Ehrw. Minist. Candidaten.* Lubecae 1742. 4. Hodie clarissimus Auctor Collegiarum Scholae ad aedem Cathedrali primus est idemque meritissimus, diuque vt sit, opto!

⁽⁴⁰⁾ In his scholis Technologiam, quam vocabat, sacram tradebat Gymnasii ciuibus, inter quos tum me quoque fuisse SVMMI VIRI auditorem, valde glorior. Initium factum est A. XXXI. Vid. Progr. b. Viri: *de usu terminorum Technicorum in Theologia sub auspiciis lectionum publicarum in Technologiam sacram.* Lubecae 1731. 4.

irrepressissent, opinione vero citius, prope rebus infectis, abirent (*). Secundum haec laudabuntur illa quoque semper, quae vigilanter omni tempore cautissimeque peregit, vt ne iura sui ordinis vnquam periclitarentur. Denique silebitur nullo vnquam tempore, quam amabilis illa fuerit sollicitudo, qua cauit assidue, vt pax et concordia Collegas inter suos vsque floreret, amoremque iidem, qui caeteris oratione commendarent, ipso facto atque exemplo suo ostenderent. Quae res nunquam maiorem apud nos laudem sacro Ordini, quam quoad Ille vixit, afferre potuit. Quis ergo maior vnquam aut fuit, Auditores, nostra memoria Theologus, aut esse debuit? Siue enim ad eiusmodi hominis praestantiam requiritur ingenium; Ille ingeniosissimus: Siue literarum studium; Ille doctissimus atque literatissimus: Siue experientia et exercitatio; Ille rerum vsu longo varioque, vt qui maxime, fuit subactus omnique meritorum gloria praestantissimus.

Ille vero vixit, eheu! Theologus ille tantus, tantum decus atque ornamentum Lubecae, vixit! Ille, qui dudum admirationi fuit omnibus, nunc est desiderio, CARPZOVIVS ille summus, Auditores, atque meritissimus, vixit! Vixit et in moerore maximo luctuque ingenti non modo nos reliquit, inter quos proxime splenduit illud huc vsque tantum lumen, sed omnes, qui sunt sacris purioribus addicti, quin omnes, qui sanctiores atque reliquas amant atque aestimant literas. Ille nullis posset lacrimis satis ab omnibus deplorari, si ploranda magis, quae amisimus, quam, quod eadem habuimus, gaudendum esset. Est tibi, Lubeca, in ipso squalore funestissimo

(*). Vid. Act. Minist. Tomo eod. fol. 368. a. 401. a. b. sqq. 406. a. b. Etiam altare in templo D. Annae dedicauit, vid. fol. 381. b. & suggestum nouum in templo arcis fol. 367. b. Qua occasione quae habita est concio, exstat ita proscripta: *Euangelische Canzeln als Gnadenstühle. Lubecae 1732. 4.* Caeterorum monumentorum, quibus vir summe reuerendus & de religione & de literis immortaliter est meritus, accuratissime omnium notitiam suppeditat max. rev. WINCKLERVS, Theologus literator, quo loco aliquoties dictum est, p. 141. vsque ad 151.

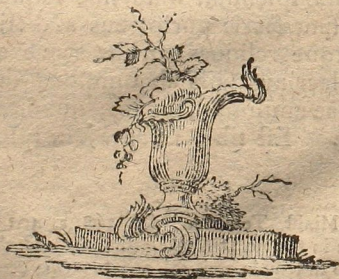
Ha 5040 QK

X3376758

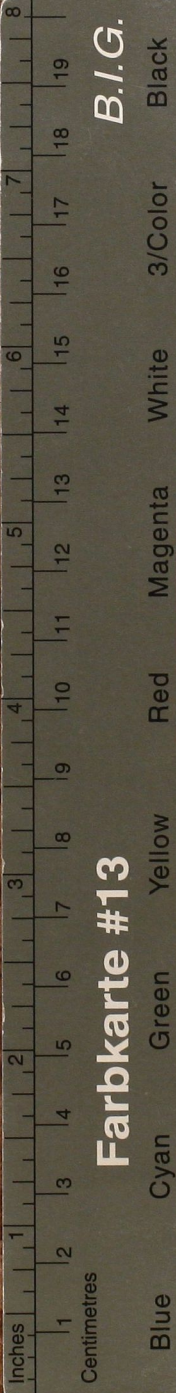
stissimo, est tibi gratulandum, quod tam diu CARPZOVIO tuo, tanto fidere tuo, tanto inter Theologos heroë, frui licuit. Est, de quo glorieris, est, cuius causâ innumeris tibi ciuitatibus beator esse videaris. Est, de quo gratias summo Numini ex animo et sine fine persoluas. Est, quod memori corde teneas, cogites, recolas, quoad ipsa stabis et interire res vanas videbis et stare praeclaras.

Faxit DEVS immortalis, vt videas aliquando rerum omnium finem! Amplectatur gratia paterna Numinis indulgentissimi MAGNIFICVM ET ILLVSTREM SENATVM! Protegat Ordinem Sacerdotum et suo et tanti Viri nomine venerabilem, et alio, si fas est, CARPZOVIO exornet! Amplificet in hac vrbe rem sacram, literariam, scholasticam, quam ille precibus semper operaque sua fructuosissima, mercatoriam denique et ciuicam, quam si non opera sua potuit, assiduis tamen precibus adiuuit! Ita viuat Lubeca et floreat, donec in illustri loco inter homines CARPZOVII meritorum memoria perennis & fama perstabit!

M.C.

ATIO FVNEBRIS

Za
5040

VIRI
M SVMME REVERENDI
VE EXCELLENTISSIMI

NIS GOTTLOB
ARPZOVII

THEOLOGIAE DOCTORIS
PRAESVLIS APVD LVBECENSES
MMORTALITER MERITI
RELIQVA

IN
CATHARINIANO MAIORI

L. KAL. AVG. A. MDCCLXVII
DICTA
A

BIBLIOTHECA
PONICKAVIANA

E DANIELE OVERBECK
MNASII LVBEC. RECTORE
EVTONIC. GÖTTINGENS. ATQVE IENENS.
COLLEGA HONORARIO.

LVBECAE
GEORGIVS CHRISTIANVS GREENIVS
GNIF. SENAT. TYPOGRAPHVS.